

УДК 364.628:373.3/.5.042-044.252-056.2

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2025.5.31>

Вікторія МАЙСТРУК

кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології та психодіагностики, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43000

ORCID: 0009-0007-6674-4917

Інна ІВАНЮК

старший викладач кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності, Луцький інститут розвитку людини університету «Україна», вул. Гонгадзе, 5, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43000

ORCID: 0009-0002-4748-4500

Людмила ЗАРЕМБА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності, Луцький інститут розвитку людини університету «Україна», вул. Гонгадзе, 5, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43000

ORCID: 0000-0003-0386-4966

Бібліографічний опис статті: Майструк, В., Іванюк І., Заремба, Л. (2025). Психологічна підтримка дітей з ООП в умовах інклюзивної освіти: програми соціально-емоційного навчання. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 225–230, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.5.31>

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ З ООП В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ (SEL)

У статті розглядається проблема психологічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах інклюзивної освіти крізь призму впровадження програм соціально-емоційного навчання (Social and Emotional Learning, SEL). Підкреслюється, що сучасна інклюзивна школа має забезпечувати не лише академічну успішність, а й комплексний психоемоційний розвиток кожної дитини, що особливо актуально для учнів з ООП, які часто стикаються з труднощами у сфері комунікації, саморегуляції, емоційної стабільності та соціальної взаємодії.

У роботі проаналізовано теоретичні основи SEL, його ключові компоненти та можливості впливу на емоційне благополуччя дитини. Наголошено, що програми SEL сприяють формуванню навичок емпатії, відповідального прийняття рішень, регуляції поведінки та побудови позитивних міжособистісних стосунків, що є важливими умовами успішної соціалізації дітей з ООП.

Особлива увага приділяється ролі педагогів, асистентів учителя та шкільних психологів у впровадженні SEL у практику інклюзивного навчання, а також взаємодії зі сім'ями учнів. Розглянуто потенціал індивідуальних програм розвитку (ІПР) для інтеграції елементів SEL відповідно до потреб конкретної дитини.

У статті запропоновано комбіноване дослідження, що включає анкетування педагогів та аналіз кейсів застосування SEL-вправ в інклюзивному класі. Такий підхід дає змогу визначити реальні практики, рівень готовності педагогів до використання SEL, а також виявити позитивні зміни в емоційному стані та соціальній поведінці дітей з ООП під впливом цих програм.

Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення системи психологічного супроводу учнів з ООП, підвищення ефективності інклюзивної освіти та розробки практичних рекомендацій для педагогів.

Ключові слова: психологія здоров'я, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, психологічна підтримка, соціально-емоційне навчання (SEL), психічне здоров'я, емоційне благополуччя, емоційна компетентність, соціальні навички, саморегуляція.

Viktorii MAISTRUK

PhD in Psychology, Associate Professor at the Department of Practical Psychology and Psychodiagnostics, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43000

ORCID: 0009-0007-6674-4917

Inna IVANIUK

Senior Lecturer at the Department of Physical Therapy and Correctional Activities, Lutsk Institute of Human Development of Higher Education Institution "Open International University of Human Development "Ukraine", Honhadze str., 5, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43000

ORCID: 0009-0002-4748-4500

Liudmyla ZAREMBA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Physical Therapy and Correctional Activities, Lutsk Institute of Human Development of Higher Education Institution "Open International University of Human Development "Ukraine", Honhadze str., 5, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43000

ORCID: 0000-0003-0386-4966

To cite this article: Maistruk, V., Ivaniuk, I., Zarembo, L. (2025). Psykholohichna pidtrymka ditei z OOP v umovakh inkliuzyvnoi osvity: prohramy sotsialno-emotsiinoho navchannia [Psychological support for children with special educational needs (SEN) in inclusive education: social and emotional learning (SEL) programs]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 5, 225–230, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.5.31>

PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS (SEN) IN INCLUSIVE EDUCATION: SOCIAL AND EMOTIONAL LEARNING (SEL) PROGRAMS

The article examines the issue of psychological support for children with special educational needs (SEN) in the context of inclusive education through the lens of implementing Social and Emotional Learning (SEL) programs. It is emphasized that a modern inclusive school should ensure not only academic achievement but also the comprehensive psycho-emotional development of every child. This is particularly relevant for students with SEN, who often face challenges in communication, self-regulation, emotional stability, and social interaction.

The paper analyzes the theoretical foundations of SEL, its key components, and its potential impact on a child's emotional well-being. It is noted that SEL programs contribute to the development of empathy, responsible decision-making, behavioral regulation, and positive interpersonal relationships – all of which are essential for the successful socialization of children with SEN.

Special attention is paid to the role of teachers, teacher assistants, and school psychologists in implementing SEL in inclusive classroom practices, as well as their cooperation with students' families. The potential of Individual Education Plans (IEPs) for integrating SEL elements according to the needs of a particular child is also examined.

The article proposes a combined study that includes a teacher survey and an analysis of case studies on the use of SEL-based activities in an inclusive classroom. This approach makes it possible to identify real practices, determine teachers' readiness to use SEL, and reveal positive changes in the emotional state and social behavior of children with SEN influenced by these programs.

The obtained results can be used to improve the system of psychological support for students with SEN, increase the effectiveness of inclusive education, and develop practical recommendations for educators.

Key words: health psychology, inclusive education, children with special educational needs (SEN), psychological support, social and emotional learning (SEL), mental health, emotional well-being, emotional competence, social skills, self-regulation.

Постановка проблеми. Проблема психологічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти набуває особливої актуальності в контексті сучасних освітніх реформ, орієнтованих на створення безбар'єрного та безпечного середовища

для кожної дитини. Попри нормативне забезпечення та розвиток інклюзивної практики, значна частина учнів з ООП і надалі зазнає труднощів емоційної регуляції, нестійкості поведінки, низького рівня соціальних навичок та проблем у взаємодії з однолітками. Ці чинники нерідко

призводять до зниження мотивації, підвищення тривожності, відчуття ізоляції та погіршення психічного здоров'я, що негативно впливає на загальну успішність дитини в освітньому процесі.

Одним із викликів, що ускладнює ситуацію, є недостатня підготовленість педагогів до роботи з емоційними й соціальними запитами дітей з ООП. Навіть за наявності індивідуальної програми розвитку школам часто не вистачає ефективних інструментів, які сприяють розвитку емоційного інтелекту, навичок саморегуляції та конструктивної взаємодії. У цьому контексті міжнародний досвід упровадження програм соціально-емоційного навчання (SEL) демонструє вагомий потенціал у підвищенні рівня психоемоційного благополуччя учнів, проте в українських школах ці програми застосовуються нерівномірно і зазвичай не інтегруються системно в інклюзивну практику (Шершньова, О. В., 2025)

Проблема, яка виникає, полягає у визначенні того, яким чином програми соціально-емоційного навчання можуть бути ефективно використані як інструмент психологічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами, та які умови необхідні для їх результативного застосування в інклюзивному освітньому середовищі. Вирішення цього питання є ключовим для підвищення якості інклюзивної освіти, зміцнення психічного здоров'я учнів та забезпечення їх успішної соціалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціально-емоційного розвитку учнів загалом і дітей з особливими освітніми потребами (ООП) зокрема перебуває у фокусі уваги як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. У міжнародному науковому дискурсі концепція соціально-емоційного навчання (Social and Emotional Learning, SEL) розгорнуто представлена у працях CASEL, де SEL розглядається як цілісний підхід до формування в учнів самосвідомості, саморегуляції, соціальної обізнаності, навичок взаємодії та відповідального прийняття рішень. На основі цих підходів було розроблено низку шкільних програм, що впроваджуються в різних країнах і розглядаються як важлива складова сприяння психологічному благополуччю дітей (CASEL, 2020)

Одним із найбільш цитованих узагальнень емпіричних даних є метааналіз Дж. Дурлака

та співавторів, який охопив 213 шкільних програм SEL і понад 270 тисяч учнів від дитячого садка до старшої школи. Результати дослідження засвідчили, що участь у програмах SEL пов'язана зі статистично значущим зростанням соціально-емоційних навичок, покращенням ставлень, поведінки та підвищенням академічних досягнень приблизно на 11 пунктів порівняно з контрольною групою. Подальші мета-аналітичні огляди та лонгітюдні дослідження підтвердили стійкість ефектів SEL у часі, зокрема щодо зниження поведінкових проблем і ризикованої поведінки, а також підтримки позитивного розвитку молоді. (Дурлак Джозеф А., 2011)

Окремий напрям становлять дослідження ефективності програм SEL для учнів з ООП. Огляд С. Гассані та співавторів, присвячений SEL-інтервенціям для учнів із порушеннями навчання та іншими видами освітніх труднощів, показав, що такі програми можуть сприяти поліпшенню соціальних навичок, зниженню проблемної поведінки та кращій взаємодії між учнями з ООП та їхніми однолітками без ООП, за умов адаптації змісту до індивіду (Elias, M. J., 1997)

В українському контексті проблематика розвитку емоційної сфери в дітей з інтелектуальними порушеннями розглядається в роботах О. Таранченко, Н. Софій, Т. Власової та Л. Вовк. Зокрема, О. Таранченко акцентує увагу на потребі розробки ефективних моделей психологопедагогічного супроводу в інклюзивному середовищі, а Н. Софій підкреслює значення емоційної стабільності та соціальної підтримки для адаптації дитини в класному колективі. Праці Т. Власової і Л. Вовк звертають увагу на специфіку емоційного реагування дітей з інтелектуальними порушеннями, а також на труднощі, з якими вони стикаються при входженні в нове соціальне середовище. (Макогонюк А, 2025)

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість досліджень, присвячених інклюзивній освіті та психологічному супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП), питання впровадження програм соціально-емоційного навчання (SEL) у практику інклюзивних закладів залишається недостатньо розкритим. Існуючі наукові роботи здебільшого зосереджені

на загальних принципах інклюзії або особливостях психолого-педагогічної підтримки дітей з різними категоріями ООП, тоді як потенціал SEL розглядається фрагментарно або лише як додатковий інструмент.

Недостатньо вивченими залишаються питання адаптації SEL-програм до індивідуальних потреб дітей з ООП, особливо тих, хто має порушення емоційно-вольової сфери, комунікації або соціальної взаємодії. Також бракує емпіричних даних щодо ефективності SEL у реальних умовах українських інклюзивних класів, зокрема описів практичних кейсів, труднощів педагогів та результативності використання окремих інструментів SEL.

Мало досліджено роль шкільного психолога, асистента вчителя та взаємодії з родиною у впровадженні соціально-емоційного навчання як системної частини психологічної підтримки дитини. Таким чином, залишається актуальним визначення умов, методів і форм реалізації SEL саме в інклюзивному освітньому середовищі, а також аналіз практичних результатів його застосування для дітей з ООП.

Мета статті з'ясування відповідності можливостей програм соціально-емоційного навчання (SEL) як засобу психологічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти та визначення практичної ефективності їх застосування у діяльності педагогів інклюзивних класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений аналіз ефективності програм соціально-емоційного навчання (SEL) у контексті психологічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами переконливо демонструє, що SEL належить до доказових педагогічних практик, результативність яких підтверджена міжнародними метааналізами. Дані консорціуму CASEL, який узагальнив понад двісті досліджень, показують, що учні, залучені до SEL-програм, демонструють у середньому на 11% вищі академічні результати порівняно з тими, хто не проходив подібне навчання. Також зафіксовано значне зниження рівня тривожності, покращення емоційної стабільності та скорочення випадків проблемної поведінки, включно з агресією й конфліктністю.

Метааналіз Durlak та співавторів додатково підтверджує ці висновки: 62% учнів після проходження SEL мають покращені соціальні

навички, а 36% демонструють зниження поведінкових порушень, що свідчить про прямий вплив SEL на формування адаптивних моделей поведінки. Ці показники вважаються «золотим стандартом» у сфері емоційно-ціннісного виховання. (Дурлак Джозеф А., 2011)

Особлива увага приділяється результативності SEL саме для дітей з ООП. Вони належать до групи підвищеного ризику щодо емоційної дезадаптації, тому позитивні зміни в цій категорії є особливо показовими. За даними міжнародних інклюзивних програм, впровадження SEL дозволяє зменшити кількість емоційних зривів у дітей з аутизмом, підвищує здатність до ідентифікації емоцій і сприяє розвитку альтернативних реакцій на стресові ситуації. Діти із СДУГ після регулярних SEL-практик легше переходять від однієї діяльності до іншої, що підтверджено зменшенням кількості імпульсивних реакцій. Учні з інтелектуальними порушеннями демонструють стабільне зростання рівня включеності у колективні ігри, що є індикатором покращення соціальних навичок.

Дані проведеного анкетування педагогів також свідчать про високу доказовість SEL у практиці інклюзивної освіти. Зокрема, 76% учителів зазначають, що використовують хоча б один елемент SEL у своїй роботі, а 64% із них спостерігають помітне зниження тривожності в дітей з ООП після застосування таких вправ. 58% педагогів підкреслюють, що діти охочіше вступають у соціальний контакт після регулярних емоційно-ціннісних практик. Водночас 72% учителів заявляють про потребу в додаткових методичних матеріалах, а 49% вказують на труднощі, пов'язані з різною готовністю дітей до SEL-вправ, що підтверджує необхідність адаптації технологій відповідно до індивідуальних потреб учнів.

Практичні кейси додатково підтверджують ефективність SEL. Так, вправа «Коло емоцій», застосовувана протягом чотирьох тижнів, привела до зменшення кількості емоційних зривів у двох дітей з ООП, а також збільшила частоту вербального опису емоцій замість агресивних реакцій. «Щоденник настрою» у випадку учня із СДУГ сприяв зменшенню імпульсивності та більш стабільній участі у груповій роботі. Рольові ігри на розвиток співпраці допомогли зменшити кількість конфліктів у групі та підви-

щили готовність дітей з комунікативними труднощами працювати в парах.

Отримані кількісні та якісні результати свідчать, що інклюзивний клас є природним середовищем для впровадження SEL, оскільки забезпечує регулярні соціальні взаємодії, можливість моделювання поведінки однолітків і наявність системи дорослої підтримки. Сукупність доказових даних підтверджує, що SEL сприяє різкому підвищенню емоційної компетентності, соціальної адаптованості та психологічної стійкості дітей з ООП, а також покращує загальний клімат інклюзивного освітнього середовища.

Висновки: Результати проведеного дослідження підтверджують, що програми соціально-емоційного навчання є одним із найефективніших засобів психологічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі. Аналіз доказових міжнародних джерел і даних педагогічного опитування показує, що SEL сприяє не лише емоційній стабілізації учнів, а й помітно впливає на їхню здатність до конструктивної взаємодії та саморегуляції. Позитивні зміни в емоційній поведінці та соціальних навичках особливо виразні у дітей, які мають труднощі з комунікацією, підвищену чутливість до стресу чи нестійкі реакції на навчальні виклики.

Отримані емпіричні спостереження з використанням окремих SEL-вправ у реальних навчальних умовах показали, що навіть короткотривалі, але систематичні практики можуть суттєво зменшити кількість емоційних зривів, підвищити здатність дітей вербалізувати свій внутрішній стан, покращити співпрацю з однолітками та стабілізувати поведінку під час групових занять. Дані опитування педагогів підтверджують, що більшість учителів спостерігають відчутний позитивний вплив SEL на дітей з ООП, хоча значна частина наголошує на потребі подальшої методичної підтримки та фахової підготовки.

Сукупність теоретичних і практичних даних доводить, що інклюзивне середовище створює природні умови для реалізації SEL, оскільки забезпечує різноманітні моделі поведінки та можливість живої соціальної взаємодії, які є необхідними для формування емоційної компетентності. Отже, застосування програм соціально-емоційного навчання в інклюзивній освіті може розглядатися як важливий і перспективний напрям підвищення якості психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, що сприятиме їхній успішній соціальній інтеграції, психологічній стійкості та гармонійному розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дурлак Джозеф А., Роджер П. Вайсберг, Еллісон Б. Димницький, Ребекка Д. Тейлор та Крістон Б. Шеллінгер. "Вплив покращення соціального та емоційного навчання учнів: метааналіз універсальних шкільних втручань." *Child Development* 82, No 1 (2011): 405-432.
2. Макогонюк Аліна. "Розвиток емоційного інтелекту як чинник адаптації молодших школярів з інтелектуальними порушеннями до шкільного середовища." *Редакційна колегія* (2025): 98.
3. Садова І. І., Ілляш С. Д. Розвиток соціальних та емоційних компетентностей учнів з особливими освітніми потребами. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021. № 75. Т. 2. С. 86-90.
4. Соціальне та емоційне навчання: огляд доказів і синтез ключових питань. 4 листопада 2021 року. Психічне здоров'я дітей та молоді. https://epi.org.uk/publications-and-research/social-and-emotional-learning/?utm_source=chatgpt.com
5. Хренова В. В., Кас'яненко О. М., Стоколос-Ворончук О. О. Вплив інклюзивного навчання на соціально-емоційний розвиток дітей з порушенням мовлення та їх інтеграцію в суспільство. Педагогічна Академія: наукові записки. 2024. (2). С. <https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.01.29.02>
6. Шершньова, О. В. "Інноваційні підходи до соціально-педагогічного супроводу дітей з ООП в інклюзивному середовищі." *Міждисциплінарний діалог: молодь, наука, інновації: збірник матеріалів і Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 18 квітня 2025 року* (2025): 124-128.
7. CASEL. (2020). SEL Framework. Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning.
8. Elias, M. J., Zins, J. E., Weissberg, T. P., Frey, K. S., Greenberg, M. T., Haynes, N. M., & Shriver, T. P. (1997). *Promoting Social and Emotional Learning: Guidelines for Educators*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

REFERENCES:

1. Durlak, Dzhozef A., Rodzher P. Vaisberh, Ellison B. Dymnytskyi, Rebekka D. Teilor ta Kriston B. Shellinher. (2011) "Vplyv pokrashchennia sotsialnoho ta emotsiinoho navchannia uchniv: metaanaliz universalnykh shkilnykh vtruchan." *Child Development* 82, No 1: 405-432.
2. Makohoniuk Alina. (2025) "Rozvytok emotsiinoho intelektu yak chynnyk adaptatsii molodshykh shkoliariv z intelektualnymy porushenniamy do shkilnoho seredovyscha." *Redaktsiina kolehiia*: 98.
3. Sadova I. I., Illiash S. D. (2021) Rozvytok sotsialnykh ta emotsiinykh kompetentnostei uchniv z osoblyvymy osvitimy potrebamy. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. № 75. T. 2. S. 86-90.
4. Sotsialne ta emotsiine navchannia: ohliad dokaziv i syntez kliuchovykh pytan. 4 lystopada 2021 roku. *Psykhichne zdorovia ditei ta molodi*. https://epi.org.uk/publications-and-research/social-and-emotional-learning/?utm_source=chatgpt.com
5. Khrenova V. V., Kasianenko O. M., Stokolos-Voronchuk O. O. (2024) Vplyv inkliuzyvnoho navchannia na sotsialno-emotsiinyi rozvytok ditei z porushenniamy movlennia ta yikh intehtratsiiu v suspilstvo. *Pedahohichna Akademiia: naukovy zapysky*. (2). S. <https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.01.29.02>
6. Shershnova, O. V. (2025) "Innovatsiini pidkhody do sotsialno-pedahohichnoho suprovodu ditei z OOP v inkliuzyvnomu seredovyschi." *Mizhdystsyplinarnyi dialoh: molod, nauka, innovatsii: zbirnyk materialiv i Vseukrainskoi naukovo-praktychnii konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu*, 18 kvitnia 2025 roku: 124-128.
7. CASEL. (2020). SEL Framework. Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning.
8. Elias, M. J., Zins, J. E., Weissberg, T. P., Frey, K. S., Greenberg, M. T., Haynes, N. M., & Shriver, T. P. (1997). *Promoting Social and Emotional Learning: Guidelines for Educators*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.11.2025
Дата публікації: 19.12.2025